

mint példaképeiről, illetve gondolkodásának, művészeti eszményének, világképének alakítóiról: Horváth Jánosról, Babits Mihályról, Rainer Maria Rilke-ről, a Nyugatról és másokról. Az olvasó e műfaj közvetlensége okán maga is szembesül azzal az ízlésváltozással, amely fiatalsága romantikus ideáljaitól lassan eltávolította, s fokozatosan közelítette a klasszicizmushoz. Megfigyelhető, hogy a vallomástevő nem csupán korával folytatott párbeszédet, hanem saját életével is, pontosabban alkotásaival. Nem idealizálta azokat, fiatalkori próbálkozásait értékükön említette, nem konstruált belőlük utólag életutat, sőt, némi megbocsátó rokonszenvvel lépett túl rajtuk; ugyanakkor ezek az írások keletkezésük idejének is lenyomatai. Sajtó- és cenzúráviszonyokról, az irodalmi élet jelenségeiről és kereteiről tudósítanak: ideológiáról és hitről, hatalomról és erőről, mértékről és mértéktelenségről, hívekről és ellenfelekről, szervezetről és szabadságról, az együttműködés készségéről és az önállóság megtartásáról.

Voltak persze olyan megállapításai, amelyeket nem nagyon szeretettek egyes kortársai. Kritikai hangot ütött meg például Lukács György irodalomértésével, valamint az irodalomtörténészek történelmi tudatával szemben. Vitatta, hogy Adyt a korabeli magyar valóság vitte volna a kocsmába, s szóvá tette a népies és tárgyias-egzisztencialista költők epi-

gonjainak térnyerését. Különvéleményt nyilvánított Illyés Gyula és Németh László egyes művei olvasásán, s volt bátorsága a hierarchia és a bárányok többsége ellenében emberként és szerkesztőként is a szellem mellé állni.

Mi a titka? Talán csak ennyi: „jobban szeretem azt, aki nem sokat vonyít, viszont sokat áldoz, másnak, másoknak...”

BUDA ATTILA

*(Vigilia Kiadó, Budapest, 2004,
406 oldal, 2400 Ft)*

MÓRICZ ZSIGMOND:

A magyarság rendeltetése

Sodró erejű és magával ragadó ez a könyv, letehetetlen. Pedig éppolyan szabálytalan, mint a móríci próza egésze. Nehéz eldönteni – miközben hol az indulatosan felhorgadó mondatok ereje kap hátára bennünket, hol a csendes derű és a finom humor csábításának engedünk –, hogy éppen mely műfajok parcelláira tévedtünk az olvasás kalandja során. Ugyan tanulmánykötetként vagy esszégyűjteményként is aposztrofálhatjuk e válogatást, mégis legtöbbször egy-egy íráson, cikken belül is szembetűnően váltakozik a hangneme, a megszólalás mikéntje. Ami

ezeket a kis esszéket, hírlapi írásokat és recenziókat összeköti, az egyfelől az összetéveszthetetlen, az írókat oly nagyon jellemző hangnem, másfelől a magyar történelem és a magyarság sorskérdései iránti heves érdeklődés.

Az adott történeti kontextus kimondva-kimondatlanul is meghatározza Móricz kérdéseinek irányát. Az írásokra a trianoni trauma árnya vetül, és a magyarságot akkor minden porcikájában átjáró fájdalom készíti Móriczot is az öngyötrő kérdések körbejárására: hogyan jutottunk ide, mi a magyar sors és a magyar jövő? Válaszért a magyar történelmet fogja vattatni. Különösen múltunk nagy alakjai érdeklők, s a történelmet tagadhatatlanul egy író szemüvegén át szemlélve első sorban a tankönyvek oldalain már vérszégénnyé préselt személyiségek sorsfordulóin keresztül igyekezik kiolvasni a magyarság rendeltetését. Kossuth, Rákóczi, Széchenyi, Görgey és más, a magyarság szempontjából sorsfordítónak bizonyult történelmi szereplők tűnnek fel a kötetben, némelyikük többször is. Különösen Bethlen Gábor személyének és politikájának bemutatásán, megértésén fáradozik sokat. Móricz benne találja meg azt a magyar politikust, aki képes a címbe foglalt rendeltetés irányát biztos kézzel kijelölni. Ez az irány egy olyan magyar nemzeti (nyelv)közösség jobbúlsága felé vezet, amely a történelmi lehetőségeket reálisan felismerve találja

meg helyét a világpolitika színpadán, vagyis nem vágyik főszerepre, de nem hajlandó a néma statisztaszerep vállalására sem.

Móricz írásaiból kiviláglik a magyar nép és kultúra erejébe vetett töretlen hit, mely hitet éppen a kétkedés hevíti fel minduntalan. Így mikor az elcsatolt területekről írt útinaplójában szinte bekezdésenként csap át bizakodása a legsötétebb kilátások vizionálásába, a végső szó akkor is a reményé: a magyarság előtt ismét ott a lehetőség, mert hiszen mi (sajnos) a vert helyzetekben találunk igazán magunkra.

Nem a végső felismerésektől és az „igazság kimondásától” válnak előremutatóvá ezek az írások, hanem a nézőpontok sokféleségének, a részletek, a finom hangsúlyok középpontba állításának írói teljesítményétől. (Azok az írásai a legjobbak tehát, melyekben nem fukarkodik az önreflexióval, a kételyek kendőzetlen megmutatásával, s képes utólag kiszálazni a történelem szövetéből a nagyon eltérő vágyak és érdekek fontosabb csomópontjait.) Móricz segít megmutatni – bár a szenvedély, mely írásait fűti, gyakran csapódik ki dörgedelmes és elragadtatott mondatokban –, hogy a múltba nézés nem maradi mélézés a hajdanvolt dicső napok felett, nem pusztán öngazolás, hanem az önmegismerés és így a jelenkori cselekvés elengedhetetlen feltétele. Rávilágít arra is, hogy a történelmi esemé-

nyek megítélése, a történelmi szereplők nem egyoldalú értékelése kizárólag az adott történelmi helyzet és az emberi lélek mély ismeretének birtokában lehetséges.

Nem hiszi, hogy a magyarság utat vesztett volna, viszont hisz abban, van olyan út, amely a magyarság számára egyedül üdvözítő. Van magyar jövő. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem államférfiúi teljesítményét vizsgálva így ír: „Bizalmat kelteni a rendszerben: bizalom megteremti a magagyümölcsseit.” Vagyis egységes politikai akarattal, a helyzet megkövetelte reális és hatékony lépések megtételével, a kultúra és a magyarság életosztónében bízva lehetünk csak képesek a „valódi nemzeti életre”.

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(Szerkesztette Gróh Gáspár, Természet- és Társadalombarát Fejlesztésért Közalapítvány – Kortárs Kiadó, Budapest, 2004, 174 oldal, 1700 Ft)

Jaj, hol a múltunk? A Trianon-jelenség

Találkozás és szembenézés a történelemmel: látni valakit vagy valamit a maga összetett, árnyalt világában, a maga teljes valóságában – erényeivel és bűneivel. Ez az igazi kihívás, a hamisítatlan szellemi kaland. Egy írástudó ember számára a készen kapott

hívószavak, szlogenek és gondolatok korában ez nemcsak kötelesség: a szellemi létezés egyik feltétele.

Egy ilyen szembenézésre, valódi kalandra hívja olvasóját a most vizsgált kötet. Felkavaró történetet tár elénk e sajátos műfajú „képeskönyv”, melyet Száraz Miklós György szerkesztett és Tóth Zoltán tervezett. Egy hatalmas tabló áll össze a szemünk előtt mindannak a történelméből és szellemtörténetéből, amit a szerkesztő Trianon-jelenségként említ.

Egyik alkotóelemeként olyan kitűnő emberek gondolatait, élményeit olvashatjuk a válogatásban, mint Babits Mihály, Juhász Gyula, Márai Sándor, Szép Ernő, Móricz Zsigmond, József Attila, Cs. Szabó László, Bibó István – és még sorolhatnánk. Vallomásaik a szemtanú hitelességével szólnak; illő és tiszteltreméltó visszafogottsággal, kellő mértéktartással beszélnek a tragédiáról, melyet a nemzet kollektíven átél, s melyet így vagy úgy mindnyájan megszenvedtek.

Ám a Trianon-jelenség messze túlmutat az ő gondolataikon: túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a két világháború között egy egész nemzedék „csüggött rajta”. Csoda, hogy Trianon a mindenkori aktuális széljárásnak megfelelően a mindennapi politikai játszmák egyik toposza, eszköze lett? Csoda, hogy beépült a korabeli reklámparba és „showbizniszbe”? Így jött létre az „Édes Erdély itt vagyunk, minden állást